
GRAMATICĂ ȘI VOCABULAR

FONDUL PRINCIPAL DE CUVINTE AL LIMBII ROMÂNE

DE

ACADEMICIAN EMIL PETROVICI

În epocala sa lucrare « *Marxismul și problemele lingvisticii* », genialul teoretician al științei marxiste, I. V. Stalin, a lămurit cu o claritate și o justețe neîntrecute o serie de probleme fundamentale ale lingvisticii, punând prin aceasta temelii solide studiului marxist al limbilor. Una dintre fundamentalele învățături staliniste privitoare la fenomenele lingvistice este aceea despre fondul principal de cuvinte, de care se ocupă în diferite părți ale lucrării amintite, dar mai ales în capitolul tratând despre trăsăturile caracteristice ale limbii. Aici dă definiția fondului principal de cuvinte și arată raportul acestuia față de restul vocabularului limbii. « După cum se știe, toate cuvintele cuprinse într'o limbă formează laolaltă așa numitul vocabular. Esențialul în vocabular este fondul principal de cuvinte în care intră ca nucleu toate rădăcinile. El este cu mult mai puțin cuprinzător decât vocabularul, dar trăiește multă vreme, de-a-lungul veacurilor, și dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte »¹.

Una din trăsăturile caracteristice esențiale ale fondului principal de cuvinte este prin urmare stabilitatea lui: « ...limba este legată nemijlocit de activitatea de producție a omului la fel ca și de oricare altă activitate, în toate sferile muncii sale, fără nicio excepție. Deaceea vocabularul, fiind cel mai sensibil la schimbări, se află într'o stare de schimbare aproape neîntreruptă . . . »². « Vocabularul nu se schimbă în același fel ca suprastructura, nu se schimbă prin anularea vechiului și construirea noului, ci pe calea completării vocabularului existent cu cuvinte noi, apărute în legătură cu schimbările orânduirii sociale, cu dezvoltarea producției, cu dezvoltarea culturii, a științei etc. Deși din vocabular dispare de obicei un anumit număr de cuvinte învechite, i se

¹ I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R., 1951, p. 49.

² Ibidem, p. 50.

adaugă un număr mult mai mare de cuvinte noi. Dar, în cece privește fondul principal de cuvinte, el se păstrează în tot ce are esențial și este folosit ca temelie a vocabularului limbii »¹.

De altfel, fondul principal de cuvinte nici n'ar putea să se modifice într'un timp scurt. Societatea nu simte necesitatea de a-l schimba, de a-l distruge și a-l înlocui cu unul nou — după cum ne învață I. V. Stalin —, « . . . nefiind posibil să se creeze un nou fond principal de cuvinte într'o perioadă scurtă de timp, distrugerea fondului principal de cuvinte acumulat în decursul secolelor ar duce la paralizarea limbii, la o totală desorganizare a comunicării între oameni »².

Fondul principal de cuvinte este deci prin forța lucrurilor foarte stabil. El rămâne aproape neschimbat în decursul unor lungi perioade istorice. Inșăși marea stabilitate a limbii de-a-lungul veacurilor se explică — precum ne învață I. V. Stalin — « prin stabilitatea structurii sale gramaticale și a fondului ei principal de cuvinte »³.

Vocabularul unei limbi conține un mare număr de cuvinte cu totul noi, apărute în legătură cu dezvoltarea producției, a tehnicii, a științelor, a culturii în general, în legătură cu prefacerile revoluționare care au loc în bază și în suprastructură. Fondul principal de cuvinte însă se păstrează în cursul unui lung șir de veacuri în esență același; el este — împreună cu structura gramaticală a limbii — « produsul unui șir de epoci », iar elementele lui — ca și elementele structurii gramaticale — « datează încă din timpuri străvechi, dinainte de epoca sclavagistă »⁴.

Stabilitatea limbii și rezistența ei la asimilarea forțată se explică prin stabilitatea structurii sale gramaticale și a fondului ei principal de cuvinte. I. V. Stalin a arătat cum au rezistat asimilării limbile balcanice, supraviețuind jugului turcesc de mai multe veacuri. « Dece? Pentru că structura gramaticală și fondul principal de cuvinte al acestor limbi s'au păstrat în esență »⁵.

Trăsăturile caracteristice ale fondului principal de cuvinte, care îl deosebesc de restul vocabularului, sunt așa dar următoarele:

1. Fondul principal de cuvinte e mai puțin cuprinzător decât vocabularul unei limbi.
  2. El are o stabilitate mai mare de-a-lungul veacurilor.
  3. El are o vechime foarte mare, elementele lui — ca și ale structurii gramaticale — datând dinainte de epoca sclavagistă.
  4. El este produsul unui lung șir de epoci.
  5. În fondul principal de cuvinte intră ca nucleu toate cuvintele rădăcină.
- El constituie baza care servește la formarea cuvintelor noi.

¹ I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R., 1951, p. 52—53.

² *Ibidem*, p. 53.

³ *Ibidem*, p. 55.

⁴ *Ibidem* p. 55—56.

⁵ *Ibidem* p. 55.

6. Impreună cu structura gramaticală el alcătuiește «temelia limbii, esența specificului ei»¹.

Care cuvinte aparțin fondului principal lexical? I. V. Stalin dă câteva exemple de cuvinte, care nu pot fi înlocuite fără a produce turburări în comunicarea dintre oameni și pentru înlocuirea cărora nu există nicio necesitate. «Cine are nevoie ca «apă», «pământ», «munte», «pădure», «pește», «om», «a merge», «a face», «a produce», «a face negoț» etc. să nu se numească apă, pământ, munte etc., ci altfel? . . . Istoria nu face în general nimic esențial fără să aibă neapărată nevoie» — ne învață I. V. Stalin.²

Din exemplele date de I. V. Stalin reiese că fondul principal de cuvinte cuprinde acele elemente lexicale ale unei limbi «fără de care ea nu poate exista ca limba unui popor, a unei națiuni»³. Aceste elemente lexicale, aceste cuvinte exprimă noțiunile care au o importanță vitală, sunt cunoscute de toată lumea, pe când cuvintele aparținând restului vocabularului exprimă noțiuni speciale, mai puțin cunoscute în masele largi ale celor ce vorbesc limba respectivă⁴.

Acestea sunt noțiuni cu care fiecare om, în decursul întregii sale vieți, are neconținut de a face, și nu numai oamenii din generația actuală, ci aparținând unei serii întregi de generații de-a-lungul veacurilor. Fără cuvintele care exprimă aceste noțiuni nu poate fi imaginată nicio comunicare între oameni, nici comunicarea celei mai simple gândiri⁵.

Cuvintele fondului principal lexical exprimă prin urmare noțiunile cele mai simple și mai importante (în lingvistica sovietică se întrebuițează pentru aceasta expresiile «de o importanță vitală» sau «indispensabile pentru viață»⁶), relative la corpul omenesc și părțile lui, la acțiunile cele mai simple și mai obișnuite, la familie, gradele de rudenie, la obiectele și fenomenele naturii înconjurătoare, la ființele vii, animale și plante, la diferitele ocupații ale oamenilor, agricultură, creșterea vitelor, la diferitele meserii, la diferite noțiuni abstracte etc.

Fondul principal lexical mai conține și cuvintele care nu exprimă noțiuni reale, ci servesc de unelte gramaticale, ca de pildă pronumele personale, pronumele posesive, pronumele demonstrative și relative, pronumele nehotărâte, diferite adverbe de loc, de timp, de mod, prepozițiile, articolele, conjuncțiile. Prin aceste cuvinte-unelte gramaticale fondul principal de cuvinte se leagă strâns de structura gramaticală a limbii. De altfel, fondul principal de cuvinte e în raporturi strânse cu structura gramaticală și datorită sistemului de derivație prin afixe sau alte

¹ I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, Ed. P.M.R., 1951, p. 54.

² *Ibidem*, p. 22.

³ P. I. Cernîh, I. V. Stalin ob osnovnom slovarnom fonde iazîca, în «Voprosi iazîkoznanîia v svete trudov I. V. Stalina», izd. Moscovskogo universiteta, 1952, p. 133.

⁴ M. Gurîceva, Voprosu o vzaimotnoșenii osnovnogo slovarnogo fonda i slovarnogo sostava v franțuzcom iazîche, în «Inostranîe iazîchi v școle», Nr. 5, 1952, p. 10.

⁵ P. I. Cernîh, op. cit., p. 135.

⁶ Cernîh, op. cit., p. 135. «jiznenno vajnie», «jiznenno neobhodimie».

mijloace. Iată câteva exemple de cuvinte luate din limba română, aparținând fondului principal lexical, înșirate în ordinea categoriilor amintite mai sus.

1. Corpul omenesc și părțile lui: *cap, frunte, ochi, buză, limbă, gât, obraz, gât, piept, burtă, picior, gleznă, deget, unghie, talpă* etc.

2. Acțiuni: *a face, a merge, a lucra, a munci, a vorbi, a mânca, a bea, a cânta, a azvârlî, a sări, a fugi, a produce* etc.

3. Familia: *tată, mamă, frate, soră, bunic, nepot, unchi, mătușă, văr, rudenie, a se însura, a se mărita, bărbat, nevastă, copil* etc.

4. Casa, curtea, satul, orașul: *casă, acoperiș, streășină, odaie, pod, podele, tavan, ușă, prag, fereastră, geam, pat, masă, scaun, dulap, cuptor, sobă, vas, blid, lingură, cratiță, scară, curte, grădină, gard, grajd, pivniță, sat, uliță, oraș, stradă, piață* etc.

5. Natura și fenomenele ei: *pământ, munte, deal, pădure, apă, râu, lac, cer, soare, lună, stea, nori, ploaie, a ninge, zăpadă, noapte, dimineață, zi, seară, zori, amurg, primăvară, vară, toamnă, iarnă, furtună, viscol, fulger, trăsnet, ger, brumă, rouă, zăduf, secetă, e cald, e frig, e răcoare, bate vântul* etc., etc.

6. Ființe vii: *cal, vacă, porc, oaie, capră, miel, ied, mânz, câine, pisică, iepure, vulpe, lup, urs, gândac, vierme, fluture, pasăre, vrabie, găină, cocoș, a paște, a rumega, a rage, a lătra, a mieuna, a urla, a mușca* etc.

7. Plante: *iarbă, buruiană, floare, frunză, trunchi, rădăcină, creangă, veșted, a înverzî, a se veșteji, a se usca, tufiș, stejar, fag, mesteacăn, ulm, brad* etc.

8. Agricultură: *a ara, a semăna, plug, brazdă, ogor, grâu, secară, orz, ovăs, porumb, fân, stog, claie, spic, pai, pleavă, a plîvi, a prăși, a secera, a treiera, a săpa, coasă, secere, tractor, sapă, hârleț, casma* etc.

9. Creșterea vitelor: *păstor, cioban, turmă, pășune, imaș, izlaz, cireadă, herghelie, stână, gălbează, a mulge, a mâna* etc.

10. Meserii: *fierar, tâmplar, cojocar, dulgher, muncitor, ciocan, nicovală, clește, pilă, fierăstrău, secure, topor, sfredel, daltă, ac, sulă, ață, sfoară, blană, scândură, bârnă, rânda* etc., etc.

11. Noțiuni abstracte ca *dreptate, adevăr, minciună, putere, slăbiciune, greutate, învățătură* etc.

12. Calități sufletești: *bun, bunătate, rău, răutate, milă, milos, blând, blândețe, curaj* etc.

Numărul categoriilor semantice ar mai putea fi înmulțit. Astfel pot fi deosebite categorii de cuvinte care se referă la hrană, îmbrăcăminte, colori, calendar, căi și mijloace de comunicație, la diferite stări sufletești, la diferite obiceiuri (naștere, căsătorie, înmormântare), la relațiile sociale etc. Ne oprim însă aici.

În ce privește cuvintele-unelte gramaticale, iată de asemenea câteva exemple din limba română.

Pronume: *eu, tu, el, noi, voi, ei, mie, pe tine, ne, al meu, al vostru, acesta, acela, celălalt, cine, ce, care, pe care, cineva, ceva, oricine, cât, oricât* etc.

Adverbe: *când, unde, de unde, încotro, atunci, acum, apoi, niciodată, nicăieri, ieri, mâine, alaltăieri, departe, aproape, demult, târziu, degrabă, devreme, încet, repede, iute, lesne, alene, anevoie* etc.

Prepoziții: *de, în, pe, sub, cu, la, spre, deasupra, împrejurul, împotriva, de-a-lungul, peste* etc.

Articol: *al, ai, cel.*

Verbe auxiliare: *am* (făcut), *aș* (face), *va* (veni), *aș fi* (făcut), *e* (scris), *trebuie*.

Conjunții: *și, iar, însă, dacă, dar, să* etc.

Numerale: *unu, doi, trei, cincisprezece, douăzeci, o sută, o mie, o cincime, al patrulea, al zecelea* etc. X

Din înșirarea foarte sumară de mai sus reies totuși o seamă de concluzii privitoare la fondul principal de cuvinte al limbii române. Și în ceea ce privește fondul principal lexical românesc se verifică teza stalinistă că elementele lexicale aparținând fondului principal de cuvinte sunt foarte vechi. Într'adevăr, cele mai multe cuvinte înșirate mai sus au existat și în faza cea mai veche cunoscută a limbii române, anume în secolul al XVI-lea. Dar vechimea acestor cuvinte, aplicând metoda comparativ-istorică, poate fi urmărită cu multe secole și chiar milenii înainte. Ele au existat, în marea lor majoritate, și în limba latină și în texte latinești dinaintea erei noastre. Studiul comparativ-istoric a stabilit înrudirea celor mai multe din aceste cuvinte cu cuvintele altor limbi înrudite cu limba latină, aparținând familiei limbilor indo-europene, ca de exemplu limba greacă, limbile germanice, limbile slave (între care și limba rusă), limbile baltice (de exemplu limba lituană), limba albaneză, limbile Indiei și ale Iranului etc. Toate aceste limbi, după cum a fost stabilit de studiul lor comparativ-istoric, s'au dezvoltat prin diferențiere dintr'o limbă unică pe care lingviștii au numit-o cu un termen convențional limba de bază indo-europeană. Majoritatea cuvintelor înșirate mai sus își trag originea din această limbă de bază indo-europeană care a fost vorbită acum 3—4 milenii, deci înaintea epocii sclavagiste. Așa se și explică de ce multe din cuvintele aparținând fondului principal lexical al limbii române, derivate din limba latină, au o asemănare câteodată isbitoare cu cuvinte slave, de pildă rusești. Astfel, cuvântul *ochi* de origine latină se aseamănă cu cuvântul slav (rusesc) *oko* având același sens ca cel românesc. Iată încă vreo câteva cuvinte din această categorie: rom. *a vedea* — rus. *videt'*, rom. *este* — rus. *est'*, rom. *sunt* — rus. *sut'*, rom. *nou* — rus. *novû*; rom. *vechi* — rus. *vetihii*, rom. *lună* — rus. *luna*, rom. *oaie* — rus. *ovța*, rom. *doi* — rus. *dva*, rom. *trei* — rus. *tri*, rom. *șase* — rus. *șest'*, rom. *meu, tău, nostru, vostru* — rus. *moi, tvoi, naș, vaș* etc., etc. Astfel de cuvinte sunt foarte multe, dar din cauza evoluției fonetice deosebite, în latină și română, pe de o parte și în slavă și rusă, pe de altă parte, asemănarea, înrudirea dintre cuvântul românesc și cel rusesc nu poate fi recunoscută decât de specialiști în studiul comparativ-istoric al limbilor indo-europene. Astfel, chiar cuvintele *oaie* și

ovța sunt destul de greu de recunoscut ca fiind înrudite. (În limba latină *ovae* se zicea *ovis*, deci era mai aproape de forma slavă de pe vremea când nu primise încă sufixul diminutiv-*ța*. *Ovța* a însemnat la început *oiță*). Și cuvinte ca rom. *lup* — rus. *volk*, rom. *porc, purcel* — rus. *porosënok*, rom. *grăunte* — rus. *zerno*, rom. *patru* — rus. *četire*, rom. *zece* — rus. *desiat'*, rom. *a cunoaște*, — rus. *znat'*, rom. *îngust* — rus. *uzkii*, rom. *unde* — rus. *kuda*, rom. *eu* — rus. *ia*, rom. *ce* — rus. *çito*, rom. *soare* — rus. *solnçe*, rom. *a țese* — rus. *tkat'*, rom. *a coace* — rus. *peçi* etc., etc. sunt înrudite între ele și au fost fără întrerupere întrebuințate, din epoca comunei primitive până astăzi, atât în limbile italice, latină și română pe de o parte, cât și în limba de bază slavă comună, slava răsăriteană și rusă, pe de altă parte.

I. V. Stalin, constatând stabilitatea fondului principal de cuvinte de-a-lungul veacurilor, relevă în același timp schimbările care se produc în fondul principal de cuvinte, e adevărat, mult mai lente ca în restul vocabularului. Printre cuvintele înșirate mai sus, se găsesc elemente despre care se presupune că au intrat în latina orientală cu prilejul « încrușișării » limbii latine cu limbile tracice, autohtone pe cursul inferior al Dunării (daco-geta și limba tracică din Moesia și Scythia Mică, adică Bulgaria de Nord și Dobrogea). Astfel de cuvinte sunt *buză, ceafă, grumaz, mal, mânz, mazăre, vizuină, sâmbure, gard, brad* etc. Un strat relativ mai nou, dar foarte important, care cuprinde un mare număr de cuvinte, este acela al elementelor slave care au intrat în fondul principal lexical al limbii române în urma « încrușișării » care s'a petrecut în cursul mai multor secole între romanica sud-est europeană, adică româna, și slava. Fondul principal lexical al limbii române cuprinde un număr considerabil de cuvinte de origine slavă, ca de exemplu: *obraz, gâtlej, gât, gleznă, burtă, a munci, a vorbi, a azvârli, rudenie, nevastă, streășină, pod, podele, prag, blid, cratiță, grădină, grajd, pivniță, uliță, deal, zăpadă, zori, viscol, a trăzni, zăduf, gândac, vrabie, cocoș, buruiană, creangă, stejar, plug, brazdă, ogor, ovăs, stog, clăie, pleavă, a prăși, coasă, hârleț, izlaz, cireadă, cojocar, ciocan, nicovală, clește, pilă, topor, daltă, sfredel, sfoară, bârnă, împotriva, degrabă, devreme, lesne, alene, anevoie, dar, o sută, trebuie, vesel, drag, a iubi, milă, slab, slăbiciune, dârș* etc., etc.

Procentajul lor este cu siguranță foarte ridicat. După cum era de așteptat, numărul lor este însă foarte mic în categoria cuvintelor-unelte gramaticale. « Structura gramaticală se schimbă și mai încet decât fondul principal de cuvinte » — ne învață I. V. Stalin¹; ea este prin urmare cel mai puțin supusă influențelor limbilor străine. Caracterul romanic al limbii române se datorește în primul rând structurii sale gramaticale și cuvintelor-unelte, în mai mică măsură restului fondului principal de cuvinte, care conține foarte multe elemente slave. În ce privește restul vocabularului, el este în mare măsură de origine străină.

¹ I. Sta'in, Marxismul și problemele lingvisticii, Ed. P.M.R., 1951, p. 53.

În fondul principal lexical al limbii române au intrat cuvinte și mai noi, de exemplu maghiare ca: *talpă, a alcătui, gând, a gândi, oraș, sobă, îmaș, lacăt, lăcătuș, meșter, meșteșug*, etc. sau turcești, ca de exemplu, *tavan, odaie, geam, dulap, rândea, dulgher, herghelie* etc.

Numărul acestora este însă mult mai mic decât acela al elementelor slave.

Fondul principal de cuvinte, ca și întreg vocabularul unei limbi, nu se schimbă numai în sensul că unele cuvinte mai vechi sunt înlocuite cu altele mai noi, de exemplu cuvântul mai vechi *nea* — cum se mai zice în Banat și Crișana — cu cuvântul relativ mai nou de origine slavă *zăpadă*. (La început, cele două cuvinte vor fi fost sinonime. Cu timpul, unul dintre sinonime a ieșit din întrebuințare). Înlocuirea unui cuvânt mai vechi cu unul nou se face adeseori din cauză că termenul cel nou desemnează un obiect nou, o unealtă sau o varietate mai perfecționată a unei unelte mai vechi. Astfel cuvântul de origine slavă *plug* a înlocuit pe mai vechiul *arat* (așa se numește și astăzi plugul la Românii Macedoneni), pentru că a desemnat un plug mai perfecționat, răspândit la noi de Slavi, pe când *aratul* desemna plugul primitiv, dispărut cu totul mai târziu. Fondul principal lexical se schimbă și prin aceea că el se îmbogățește, cuprinde un număr tot mai mare de cuvinte, deoarece și gândirea umană se dezvoltă în procesul istoric al vieții sociale în urma progresului producției, al tehnicii, al științei, al culturii în general. Astăzi multe din cuvintele noi ca *tren, gară, vagon, șină, șosea, mașină, tractor, batoză, secerătoare, motor, armată, militar, societate, social, socialism, activist, patrie, fabrică, uzină, a produce, producție* etc., etc., cuvinte apărute în limba română abia în secolul al XIX-lea și al XX-lea, trebuie considerate ca intrate în fondul principal lexical al limbii române. Fondul principal de cuvinte e în continuă dezvoltare și îmbogățire, întocmai ca și celelalte părți ale limbii. Dezvoltarea lui este însă mult mai încetă decât aceea a restului vocabularului, și mai repede decât aceea a structurii gramaticale.

Unii cercetători în domeniul lingvisticii vor considera poate că unele din cuvintele înșirate mai sus nu aparțin fondului principal lexical. E posibil într-adevăr ca unele din aceste cuvinte să aparțină vocabularului. Lingviștii însă nu au stabilit criterii precise, sigure cu ajutorul cărora să se poată deosebi fără greș, dintr'o privire, cuvintele fondului principal lexical de acelea ale restului vocabularului. Aceste criterii nu vor putea fi valabile pentru toate limbile și pentru toate epocile. Ele vor trebui să fie stabilite pentru fiecare limbă aparte, ținându-se seamă de istoria limbii respective, de nivelul social și cultural al poporului care o vorbește.

Din cele expuse rezultă că una din sarcinile lingviștilor români este de a studia — în lumina învățaturii staliniste despre limbă — fondul principal al lexicului românesc, fixând criteriile care să permită stabilirea limitei care desparte cuvintele fondului principal de acelea ale restului vocabularului, ținând seama de istoria limbii române și a poporului român, creatorul ei în cursul unui lung șir de veacuri.